

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erica Skoglund

Framtiden för privaträttsligt ställföreträdarskap

En avtalsrättslig analys av framtidsfullmakter

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2020

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 BAKGRUND	4
1.2 FORSKNINGSLÄGE	5
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
1.4 AVGRÄNSNING.....	5
1.5 METOD OCH MATERIAL	6
1.6 DISPOSITION	7
2 GENERELLT OM FULLMAKTER	8
2.1 INLEDNING.....	8
2.2 SJÄLVSTÄNDIGA OCH OSJÄLVSTÄNDIGA FULLMAKTER	8
2.3 FULLMAKTSHAVARENS BEHÖRIGHET OCH BEFOGENHET	9
2.4 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT FULLMAKTSGIVAREN SKA BLI BUNDEN ..	10
2.4.1 <i>Fullmakten ska vara giltig och gällande</i>	10
2.4.2 <i>Rättshandla i fullmaktsgivarens namn</i>	10
2.4.3 <i>Handlande inom fullmaktens gränser</i>	10
2.4.4 <i>Bunden i annat fall</i>	11
2.5 FULLMAKTSHAVARENS ÖVERTRÄDELSER.....	11
2.5.1 <i>Allmänt</i>	11
2.5.2 <i>Primärt skydd för tredje man</i>	12
2.5.3 <i>Sekundärt skydd för tredje man</i>	12
3 FRAMTIDSFULLMAKTER.....	14
3.1 BAKGRUND TILL LAGSTIFTNINGEN.....	14
3.2 FRAMTIDSFULLMAKTER I SVENSK RÄTT	15
3.2.1 <i>Allmänt</i>	15
3.2.2 <i>Framtidsfullmaktens ikraftträdande</i>	17
3.2.3 <i>Fullmaktshavarens behörighet och befogenhet</i>	19
3.2.4 <i>Skyddet för tredje man</i>	19
3.2.5 <i>Något särskilt om banker</i>	21

4	AVSLUTNING	23
4.1	RESULTAT	23
4.2	ANALYS	24
4.3	SLUTSATS.....	27
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28

SUMMARY

Swedish law acknowledges two types of powers of attorney: *självständiga* and *osjälvständiga*.¹ This essay aims to determine how continuing powers of attorney apply in the pre-existing legal system by determining what type of power of attorney this new document would be and discuss why the classification matters in practice. The inquiry will use a legal dogmatic method, with focus on legislative history and juridical literature.

Generally, legal acts within the agent's apparent authority will bind the principal. Dependent powers of attorney provide less protection to third parties, since the principal is not legally bound by acts committed by the agent against the principal's private instructions. Independent powers of attorney consist of visible facts from which a third party can predict what will legally bind the principal. Typically, third parties will be more trusting of independent powers of attorney, as private instructions will not constitute the apparent authority of the agent.

Continuing powers of attorney are written documents and can function as a means of identification to confirm the authority of the agents when the principals are incapable of making decisions. In this regard, continuing powers of attorney are independent powers of attorney. Yet the agent's authority is not entirely visible to third parties. Whether the document has come into force or not is unknown. In this regard, continuing powers of attorney share elements of a dependent power of attorney with less protection of third parties as a result. The Swedish legal system requires that continuing powers of attorney classify as one or the other. In conclusion, continuing powers of attorney must be considered independent.

The current system may lead to low trust in continuing powers of attorney whose coming into force has not been established by a court. This risk is not necessarily present in all cases, as some third parties may trust that the agent has ensured that the continuing power of attorney has come into force.

¹ The terms translate to *dependent* and *independent*, but the terms do not exist in legal English.

SAMMANFATTNING

I svensk rätt finns två typer av fullmakter: *självständiga* och *osjälvständiga* fullmakter. Uppsatsens syfte är att fastställa vilken typ framtidsfullmakten är och diskutera varför klassifikationen har betydelse i praktiken. Utredningen använder den rättsdogmatiska metoden för att besvara frågeställningarna.

En fullmaktsgivare binds normalt av rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar inom sin behörighet. Osjälvständiga fullmakter ger mindre skydd till tredje man eftersom fullmaktsgivaren inte binds av rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar i strid mot fullmaktsgivarens interna instruktioner. Självständiga fullmakter består av synbara, yttre omständigheter utifrån vilka tredje man kan utläsa fullmaktshavarens behörighet och således förutspå vad fullmaktsgivaren kommer bli rättsligt bunden av. Tredje män litar generellt mer på självständiga fullmakter eftersom interna instruktioner inte utgör den yttersta ramen för fullmaktshavarens behörighet.

Framtidsfullmakter är skriftliga dokument och kan fungera som legitimationshandlingar för att bekräfta fullmaktshavarens behörighet vid den tidpunkt då fullmaktsgivaren förlorat sin beslutsförmåga. Ur det hänseendet är framtidsfullmakten en självständig fullmakt. Samtidigt är inte fullmaktshavarens behörighet fullt synlig för tredje man; huruvida framtidsfullmakten har trätt i kraft eller ej går inte att utläsa. Ur den aspekten är framtidsfullmakten snarare en osjälvständig fullmakt, med mindre tredjemansskydd som konsekvens. Rättssystemet kräver att framtidsfullmakten klassificeras som en av de två typerna av fullmakt, sammanfattningsvis måste de anses vara självständiga fullmakter.

Det nuvarande systemet med framtidsfullmakter riskerar att minska tilliten till framtidsfullmakter vars ikraftträdande inte har fastslagits av domstol. Risken förverkligas inte nödvändigtvis alltid; det kan tänkas att vissa tredje män kan komma att lita på att fullmaktshavaren har försäkrat sig om att framtidsfullmakten verkligen har trätt i kraft.

FÖRKORTNINGAR

avtalslagen	lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Ds	Departementsserie
FB	föräldrabalken (1949:381)
FFL	lag (2017:310) om framtidsfullmakter
jfr	jämför
kap.	kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
prop.	proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
ÖFM	Överförmyndarnämnden

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Den 1 juli 2017 trädde lagen (2017:310) om framtidsfullmakter (FFL) i kraft. Lagen föregicks av framför allt två stora utredningar och målet med införandet av den här fullmaktstypen har varit att skapa ett privaträttsligt instrument som ett alternativ till förmyndarskap eller godmanskap.²

FFL kompletteras av lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen). I propositionen till FFL framgår på flera sätt att en framtidsfullmakt ska fungera som en vanlig fullmakt, med motsvarande skydd för tredje man.³ Fullmaktssystemet i avtalslagen gör dock skillnad på två typer av fullmakter: självständiga fullmakter och uppdragsfullmakter, den senare kallas även osjälvständiga fullmakter.⁴ Fullmaktsinstitutets indelning av de två fullmaktstyperna har avsetts vara uttömmande, något mellanting finns inte. Indelningen får betydelse för tredjemansskyddet när fullmakten används som partsbindningsmedel, eftersom de olika typerna av fullmakt innebär olika stora risker för tredje man.⁵ Att avgöra frågan om fullmakten är självständig eller osjälvständig är därför viktig för att utröna hur skyddet för tredje man ser ut.

Olika banker har börjat ta ställning till framtidsfullmakten genom att tillhandahålla mallar och rutiner för att underlätta framtida hantering. Till exempel har Nordea valt att inte acceptera ”normalt” upprättade framtidsfullmakter, utan kräver en särskild framtidsfullmakt för bankärenden som upprättas enligt Nordeas egna rutiner.⁶

² Prop. 2016/17:30 s. 1.

³ Se exempelvis prop. 2016/17:30 s. 41.

⁴ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket under rubrik 3.

⁵ Jfr Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 3 och rubrik 5.

⁶ Jfr Nordea, ”Framtidsfullmakt – planera för din framtid”, <www.nordea.se/privat/liv/familj/framtidsfullmakt.html>, besökt 2020-05-21.

1.2 Forskningsläge

Framtidsfullmakten är ett nytt fenomen i svensk rätt. Framtidsfullmakter har främst behandlats ur ett perspektiv där institutet jämförs med andra ställföreträdarskap, såsom godmanskap. Däremot saknas forskning som kopplar framtidsfullmakten till reglerna i förmögenhetsrätten. Då framtidsfullmakten är tänkt att fungera som ett förmögenhetsrättsligt instrument är det nödvändigt att bedriva forskning även utifrån detta regelverk.

1.3 Syfte och frågeställningar

Fullmakter i svensk rätt bygger på en liberalism som präglade den avtalsläran som utvecklades under 1800-talet.⁷ Systemet förutsätter vidare i praktiken att det finns tillit till fullmakter som möjliggör att användandet blir enkelt.⁸ Med ett internkritiskt perspektiv, det vill säga mot bakgrund av avtalsrättens egna utgångspunkter och principer, ska uppsatsen utreda huruvida framtidsfullmakten lever upp till de principer som fullmaktsinstitutet eftersträvar. Uppsatsen kommer visa varför kategoriseringen av framtidsfullmakten har betydelse i allmänhet, samt belysa hur kategoriseringen kan få betydelse för användningen av framtidsfullmakten i synnerhet. Utredningen och analysen kommer att besvara följande frågeställningar:

- Är framtidsfullmakten en självständig eller osjälvständig fullmakt?
- Vilken betydelse kan kategoriseringen av framtidsfullmakten få i praktiken?

1.4 Avgränsning

Uppsatsen undersöker framtidsfullmakten ur ett avtalsrättsligt perspektiv. Mer specifikt fokuserar utredningen på om målet med lagstiftningen fullt tillgodoses genom att specifikt utreda verkningarna för tredje man. Uppsatsen söker utreda hur effekterna kan komma att se ut för den enskilda fullmaktshavaren och fullmaktsgivaren när framtidsfullmakten träder i kraft. Att utreda andra ställföreträdarskap och jämföra dessa med det nya institutet framtidsfullmakter ligger utanför uppsatsens ram.

⁷ Dotevall, R, s. 31.

⁸ Jfr prop. 2016/17:30 s. 52.

Avtalsrätten har utformats genom samarbete mellan de nordiska länderna, avtalsrätten är därför till stora delar väldigt snarlik i de olika rättssystemen.⁹ På senare tid har flera andra nordiska länder infört framtidsfullmakter.¹⁰ Utredningen kommer dock inte vara av komparativ karaktär och därför kommer inget större fokus ligga på de andra nordiska lösningarna.

För att förstå framtidsfullmakten behövs en kortare redogörelse för vanliga fullmakter, men uppsatsen kommer inte diskutera de olika fullmaktsinstituterna som finns i svensk rätt.

1.5 Metod och material

För att utreda uppsatsens frågeställningar kommer den rättsdogmatiska metoden att användas. Metoden innebär i korthet att frågeställningen besvaras utifrån de allmänt accepterade rättskällorna: lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatiskt orienterad litteratur.¹¹

Materialet bakom uppsatsen består till stor del av primärkällor som svensk lagtext och förarbeten till FFL, främst propositionen 2016/17:30 *Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna*. Dessutom används yttranden från remissinstanser och doktrin för att lyfta in olika argument och åsikter.

För att redogöra för de grundläggande reglerna om fullmakter i svensk rätt används även sekundärkällor i form av lagkommentarer från professorerna Rolf Dotevall och Kurt Grönfors. Böcker skrivna av samma författare, med tillägg av professor emeritus Hugo Tiberg, används som komplement till lagkommentarerna. För att få en så aktuell bild av rättsläget som möjligt har de senaste upplagorna använts.

För att ge grundläggande förståelse för framtidsfullmakten har, utöver lagförarbeten, en lärobok av Per Westman använts. Westman är specialist på framtidsfullmakter och förmyndarskapsrätt.

Slutligen, då Sveriges system med framtidsfullmakter till stor del är identiskt med det norska systemet som funnits sedan 2013, har det varit relevant att även lyfta in kommentarer från norsk doktrin trots att uppsatsen

⁹ Dotevall, R, s. 18.

¹⁰ Prop. 2016/17:30 s. 20.

¹¹ Kleineman, J, s. 21.

inte är av komparativ karaktär. Det norska materialet används dock enbart för att lyfta in argument från ett liknande system som funnits under längre tid.

Fullmaksreglerna har funnits i svensk rätt under lång tid och författarna bakom materialet till uppsatsen är framstående inom sina respektive områden. Den information som inhämtats bedöms därför som trovärdig.

1.6 Disposition

Utredningen inleds i kapitel 2 med en redogörelse för fullmakter i avtalslagen, i uppsatsen även kallade *vanliga fullmakter*. Här görs en översiktlig deskription, vilket är nödvändigt för att kunna jämföra framtidsfullmaktens kärnegenskaper med kärnegenskaperna för de vanliga fullmakterna och på så vis förstå hur framtidsfullmakten kan kategoriseras.

I kapitel 3 redogörs för framtidsfullmakten och paralleller dras till den deskription som givits i föregående kapitel. Här är syftet att läsaren ska förstå hur framtidsfullmakten samspelar, och inte samspelar, med det vanliga fullmaktssystemet och argument lyfts in för att belysa de svårigheter som kan uppstå vid användningen. Kapitel 3 innehåller även en utredning av tredje mäns roll vid framtidsfullmakter och ett särskilt avsnitt om banker lyfts in, eftersom deras roll som tredje män eventuellt blir stor i praktiken. Syftet här är att läsaren ska förstå att olika tredje män bär olika risker och peka på vari eventuella problem ligger.

I kapitel 4 presenteras slutligen uppsatsens resultat där uppsatsens första frågeställning besvaras. Genom en efterföljande analys behandlas utredningen utifrån resultatet och därigenom besvaras även uppsatsens andra frågeställning. Avslutningsvis presenteras en del med kortfattade slutsatser som kan dras utifrån uppsatsens resultat och den förda analysen.

2 GENERELLT OM FULLMAKTER

2.1 Inledning

Genom en fullmakt kan en person (fullmaktsgivaren) anförtro en annan person (fullmaktshavaren) att handla för fullmaktsgivarens räkning. Vid användningen av fullmakten blir fullmaktsgivaren blir direkt förpliktigad och berättigad i förhållande till tredje man.¹² I regel finns inga formkrav för hur en fullmakt ska upprättas.¹³

Avtalslagens regler om fullmakter är konstruerade utifrån tanken att fullmakten fungerar som partsbindningsmedel. Har fullmaktshavaren gjort tydligt att han agerat i annans namn kommer han att hållas helt utanför avtalsförhållandet mellan fullmaktsgivaren och tredje man.¹⁴ Ingen skillnad ska göras mellan de fall som fullmaktsgivaren blivit bunden genom en mellanman och de fall som han blivit bunden genom eget undertecknande. Effekterna av att tredje man och fullmaktsgivaren binds medan fullmaktshavaren står utanför avtalsförhållandet kallas *normala fullmaktsverkningar*.¹⁵

2.2 Självständiga och osjälvständiga fullmakter

Avtalslagen gör skillnad på två typer av fullmakter: självständiga fullmakter och osjälvständiga fullmakter. Systemet erkänner endast de här två typerna av fullmakter, en fullmakt måste klassificeras som den ena eller den andra.¹⁶

En självständig fullmakt är riktad mot tredje man på så vis att information om fullmaktens omfattning förmedlas direkt från fullmaktsgivaren till tredje man, exempelvis genom allmän kungörelse i en annons, direkt meddelat genom e-post eller genom en skriftlig fullmakt som innehas av fullmaktshavaren och visas upp för tredje man.¹⁷ Det faktum att en fullmakt är skriftlig är i sig inte tillräckligt för att den ska vara självständig: syftet ska vara att fullmaktshavaren med stöd av dokumentet kan styrka sin behörighet för tredje

¹² 10 § första stycket avtalslagen.

¹³ Dotevall, R och Tiberg, H, s. 45.

¹⁴ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 7.

¹⁵ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 1.

¹⁶ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket under rubrik 3.

¹⁷ 13, 14 och 16 § § avtalslagen.

man.¹⁸ Kännetecknande för en självständig fullmakt är att det finns något yttre faktum som härrör från fullmaktsgivaren och riktar sig till tredje man, från det yttre faktumet kan tredje man stödja sin rätt gentemot fullmaktsgivaren oberoende av fullmaktshavarens egna uppgifter.¹⁹

Utmärkande för osjälvständiga fullmakter är att de reglerats internt mellan fullmaktsgivaren och fullmaktshavaren, exempelvis genom instruktioner eller avtal därom.²⁰ Följden blir att tredje man måste lita på fullmaktshavarens egna uppgifter om vad fullmakten omfattar. Det finns varken någon kungörelse genom annons, några direktmeddelade uppgifter genom e-post eller något skriftligt dokument där tredje man kan inhämta information om fullmaktens omfattning.

Sammanfattningsvis kan sägas att det inte räcker att se till fullmaktens upprättade form för att avgöra om en fullmakt är självständig eller osjälvständig; det handlar om att utreda hur stor del av fullmaktens omfattning som går att iaktta av tredje man.

2.3 Fullmaktshavarens behörighet och befogenhet

Behörigheten beskrivs som vad fullmaktshavaren *kan* göra på ett rättsligt bindande sätt för fullmaktsgivaren. Det vill säga, behörigheten sätter gränsen för hur långt utöver sin vilja fullmaktsgivaren kan bli bunden. Vid självständiga fullmakter är det den här informationen som förmedlas till tredje man, exempelvis genom ett skriftligt fullmaktsdokument eller annonsering.²¹

Fullmaktshavarens befogenhet består av interna instruktioner som han fått av fullmaktsgivaren, det kan exempelvis röra sig om uppgifter som fullmaktsgivaren önskar hålla dolt för en medkontrahent vid förhandling. Befogenheten kan beskrivas som vad fullmaktshavaren *får* göra och består av sådana inskränkningar i fullmakten som tredje man inte har, och inte heller borde ha, känt till. I normalfallet befinner sig fullmaktshavarens befogenhet inom behörighetsgränsen.²²

¹⁸ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 16 § under rubrik 2.

¹⁹ Adlercreutz, A, Gorton, L och Lindell-Frantz, E, s. 186.

²⁰ Jfr 18 § avtalslagen.

²¹ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 5.

²² Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 5.

2.4 Förutsättningar för att fullmaktsgivaren ska bli bunden

2.4.1 Fullmakten ska vara giltig och gällande

För samtliga rättshandlingar krävs att handlingen är giltig och gällande. En förutsättning för att fullmaktsgivaren ska bli bunden av rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar är sålunda att fullmakten är giltig och gällande. Fullmakter är rättshandlingar och kan därför ogiltigförklaras med hjälp av avtalslagens regler om ogiltighet. Dessutom kan en fullmakt återkallas genom reglerna om fullmakt i avtalslagen, vilket betyder att rättshandlingen inte längre gäller.²³

2.4.2 Rättshandla i fullmaktsgivarens namn

Ytterligare en förutsättning för att fullmaktsgivaren ska bli bunden av en rättshandling som fullmaktshavaren vidtar, är att det för tredje man framgår att rättshandlingen gäller mellan denne och fullmaktsgivaren. Det framgår av lagtexten genom uttrycket *i fullmaktsgivarens namn*.²⁴ Om det råder oklarhet kring det här faktumet blir inte fullmaktsgivaren bunden, utan risken bärs av fullmaktshavaren som i sådana fall har ingått avtal för egen räkning.²⁵

2.4.3 Handlande inom fullmaktens gränser

Fullmaktsgivaren kan endast bli bunden av rättshandlingar som företagits *inom fullmaktens gränser*, vilket är väsentligen detsamma som fullmaktshavarens behörighet.²⁶ Vid behörighetsöverskridande handlingar blir fullmaktsgivaren inte bunden gentemot tredje man, eftersom det brister i rekvisitet *inom fullmaktens gränser*. Används självständiga fullmakter kan tredje man utläsa behörighetsgränsen och således på förhand bedöma i vilken utsträckning han kan träffa ett bindande avtal med fullmaktsgivaren.

Interna instruktioner, fullmaktshavarens befogenhet, är inte nödvändigtvis detsamma som *fullmaktens gränser*. Så länge fullmaktshavaren vidtar

²³ Jfr Dotevall, R och Grönfors, K, kommentar till kapitelrubrik 3.

²⁴ 10 § första stycket avtalslagen.

²⁵ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 8.

²⁶ 10 § första stycket avtalslagen; Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 5.

rättshandlingar inom behörigheten kommer fullmaktsgivaren bli bunden av dessa, även om fullmaktshavaren överskred sin befogenhet.²⁷

Ovanstående innebär befogenhetsöverskridningar vid självständiga fullmakter inte påverkar giltigheten av den ingångna rättshandlingen. Vid osjälvständiga fullmakter talas i doktrin om att befogenhetsgränsen sammanfaller med behörighetsgränsen.²⁸ Om fullmaktshavaren bryter mot instruktioner som givits till honom, spelar det vid osjälvständiga fullmakter ingen roll om tredje man var i god tro eller ej. Skyddet i form av normala fullmaktsverkningar försvinner.²⁹

2.4.4 Bunden i annat fall

Fullmaktsgivaren kan även efter ett överskridande från fullmaktshavaren bli bunden av rättshandlingen om fullmaktsgivaren så önskar. Det sker genom *ratihabition*. Rättsverkningarna blir då samma som om fullmaktshavaren hade agerat med erforderlig fullmakt eller agerat inom sin behörighet eller befogenhet.³⁰

2.5 Fullmaktshavarens överträdelser

2.5.1 Allmänt

Avtalsrätten bygger på viljeförklaringar mellan parterna.³¹ När en fullmakt används kan viljeförklaringarna inte förmedlas direkt från fullmaktsgivaren till motparten, eftersom fullmaktsgivaren inte befinner sig på plats. Fullmaktshavaren är istället den som ska presentera fullmaktsgivarens viljeförklaringar. Fullmaktsgivaren saknar faktisk kontroll över hur fullmaktshavaren agerar och är därför i behov av skyddsregler. Samtidigt finns ett behov av att skydda tredje man, som ska kunna lita på de yttre omständigheter som presenteras för honom. Fullmaksreglerna är konstruerade för att skydda en av de två parterna, på bekostnad av den andra. Dotevall och Grönfors menar att begreppsparen befogenhet och behörighet

²⁷ 10 § första stycket och 11 § första stycket avtalslagen.

²⁸ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 3.

²⁹ Jfr 11 § andra stycket avtalslagen.

³⁰ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 9.

³¹ Dotevall, R, s. 31.

avspeglar just den här avvägningen.³² I följande delar redogörs för skydden för tredje man.

2.5.2 Primärt skydd för tredje man

Tredje mans primära mål får antas vara att få till normala fullmaktsverkningar. I det här avsnittet redogörs för om och när rättshandlingen blir bindande för fullmaktsgivaren, trots att fullmaktshavaren agerar utöver befogenheten eller behörigheten.

I de fall fullmaktshavaren överträder vad han kan göra, behörighetsöverträdelser, blir fullmaktsgivaren inte bunden av rättshandlingarna. Det gäller oavsett om det rör sig om en självständig eller osjälvständig fullmakt och oavsett om tredje man var i god tro eller ej.³³

I de fall fullmaktshavaren överträder vad han får göra, befogenhetsöverträdelser, blir fullmaktsgivaren bunden av rättshandlingarna om det rör sig om en självständig fullmakt samt om tredje man var i god tro.³⁴ Eftersom fullmaktens behörighets- och befogenhetsgräns sammanfaller vid osjälvständiga fullmakter blir fullmaktsgivaren inte bunden, se redogörelsen i avsnitt 2.4.3. Tredje man bär således en risk om han litade på fullmaktshavarens ord om fullmaktens omfång.³⁵

Det kan konstateras att både fullmaktsgivaren och tredje man bär en risk vid fullmaktshavarens överträdelser. Fullmaktsgivaren riskerar att bli bunden utöver sin vilja, tredje man riskerar att rättshandlingen inte binder fullmaktsgivaren. Riskerna är direkt motstående och regelverket kan således bara skydda en av parterna åt gången. Sammantaget tycks det enligt min bedömning vara tre faktorer som spelar roll för bedömningen av vem som ska bära risken vid överträdelser: vilken slags fullmakt det rör sig om, vilken slags överträdelse det rör sig om samt tredje mans goda tro.

2.5.3 Sekundärt skydd för tredje man

I de fall fullmaktsgivaren inte blir bunden av rättshandlingen som fullmaktshavaren har ingått har tredje man ingen att göra avtalet gällande mot eftersom

³² Dotevall, R och Grönfors, K, kommentar till kapitelrubrik 2.

³³ Jfr 10 § första stycket avtalslagen.

³⁴ 11 § avtalslagen.

³⁵ Jfr Dotevall, R och Grönfors, K, kommentar till kapitelrubrik 2.

även fullmaktshavaren hamnar utanför avtalet.³⁶ Det som kan kallas det primära skyddet, ett giltigt avtal mellan tredje man och fullmaktsgivaren, försvinner.

Det är fullmaktshavaren som ansvarar för att han har erforderlig fullmakt. Skulle ett avtal bli ogiltigt på grund av att fullmaktshavaren helt saknade fullmakt eller för att han överskred behörigheten, finns möjlighet för tredje man att kräva skadestånd av fullmaktshavaren. Skadeståndsansvaret kan beskrivas som ett sekundärt skydd för tredje man som aktualiseras först när det primära målet, normala fullmaktsverkningar, inte kan uppnås.³⁷ I de fall fullmaktsgivaren inte blir bunden har fullmaktshavaren ett närmast strikt ansvar gentemot godtroende tredje man.³⁸

³⁶ Dotevall, R och Tiberg, H, s. 74.

³⁷ 25 § avtalslagen.

³⁸ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 25 § avtalslagen under rubrik 5.

3 FRAMTIDSFULLMAKTER

3.1 Bakgrund till lagstiftningen

Europarådets ministerkommitté antog den 23 februari 1999 en rekommendation om det rättsliga skyddet för hjälpbehövande vuxna.³⁹ I ett förklarande dokument till rekommendationen presenterades framtidsfullmakter som ett alternativ till de offentligrättsliga institut som stater tillhandahåller.⁴⁰ Framtidsfullmakten var tänkt som ett privaträttsligt instrument, men staterna kunde själva välja i vilken omfattning myndigheter skulle involveras vid användandet. Mot bakgrund av rekommendationen gjordes 2004 en utredning av det svenska rättsläget. Utredningen kom fram till att det fanns ett behov av ökade möjligheter för enskilda att för framtiden utse ställföreträdare genom exempelvis fullmakter.⁴¹

Innan framtidsfullmakter infördes var möjligheterna för en enskild person att på förhand bestämma vem som skulle representera honom i framtiden, om sådant behov uppstod, begränsade. Genom det vanliga fullmaktssystemet i avtalslagen kunde enskilda utse en person som ska sköta vissa angelägenheter, till exempel betalning av räkningar. Fullmaktssystemet förutsatte, och gör det än idag, för det första att det fanns någon fullmaktshavare att utse. För det andra förutsatte systemet att fullmaktsgivaren dels hade rättshandlingsförmåga, dels att han kunde ha insyn i fullmaktshavarens handlanden och kontrollera fullmaktshavaren, exempelvis genom instruktioner.⁴² Om fullmaktsgivaren vid en sådan kontroll var missnöjd med fullmaktshavaren kunde fullmaktsgivaren följaktligen återkalla fullmakten.

När det fanns behov av godmanskap eller förvaltare skulle en bedömning göras från fall till fall för att kontrollera om ställföreträdarskapet var nödvändigt. En sådan åtgärd kunde vara nödvändig om personen saknade möjlighet att använda sig av fullmakter.⁴³ Det innebar att vanliga fullmakter

³⁹ Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults.

⁴⁰ Explanatory memorandum, Recommendation (1999)4 on principles concerning the legal protection of incapable adults, punkt 33.

⁴¹ SOU 2004:112, Band II del B, s. 430.

⁴² NJA 2015 s. 851 punkt 7 och 13 i HD:s domskäl; prop. 2016/17:30 s. 19.

⁴³ NJA 2015 s. 851 punkt 7 i HD:s domskäl.

fungerade som alternativ till ställföreträdarskap fram till den tidpunkt då fullmaktsgivarens förmåga att kontrollera fullmakten försvann.

Om den enskilde till följd av exempelvis psykisk funktionsnedsättning fick svårt att sköta sina angelägenheter och behövde hjälp, var fullmakter inte längre ett alternativ för att tillgodose hjälpbehovet. Vid den tidpunkten skulle istället en god man eller förvaltare utses. De offentlighetsregleringen gav inte den enskilde möjlighet att på förhand bestämma vem den ställföreträdande personen skulle vara.⁴⁴ Så fort den enskilda hänvisades till de offentlighetsregleringen begränsades självbestämmanderätten starkt i fråga om val av ställföreträdare.

Framtidsfullmakten skulle komplettera svensk rätt. Den enskilde riskerade att känna en oro över sin situation och sin framtid i och med den begränsade möjligheten för honom att själv bestämma vem som skulle företräda honom i framtiden.⁴⁵ Målet med införandet av framtidsfullmakter var att skapa ett instrument som ger enskilda möjligheten att bestämma över hur och av vem deras angelägenheter ska skötas i framtiden. Lagstiftaren ville stärka fullmaktsgivarens självbestämmanderätt och framtidsfullmakten skulle vara ett sådant stärkande instrument.⁴⁶ Utöver självbestämmanderätten, har det även varit viktigt att processen blir enkel för enskilda.⁴⁷

Avslutningsvis bör det framhållas att framtidsfullmaktens införande inte har påverkat rättsläget för personer som inte upprättat någon framtidsfullmakt. I dessa fall gäller vanliga fullmakter så länge förmågan till insyn och kontroll finns, därefter kan god man eller förvaltare förordnas.⁴⁸

3.2 Framtidsfullmakter i svensk rätt

3.2.1 Allmänt

En framtidsfullmakt är en fullmakt som fullmaktsgivaren ställer ut till fullmaktshavaren vilket ger fullmaktshavaren rätt att företräda fullmaktsgivaren. Den är tänkt att användas då fullmaktsgivaren på grund av sjukdom,

⁴⁴ Prop. 2016/17:30 s. 19; jfr 11 kap. 12 § föräldrabalken (FB).

⁴⁵ Prop. 2016/17:30 s. 19.

⁴⁶ Prop. 2016/17:30 s. 1.

⁴⁷ Prop. 2016/17:30 s. 24.

⁴⁸ Jfr syftet med lagstiftningen i prop. 2016/17:30 s. 1.

psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något annat liknande förhållande varaktigt och i huvudsak inte längre har förmåga att ha hand om de angelägenheter som fullmakten avser.⁴⁹ Tanken är att fullmaktshavaren ska bli behörig att handla för fullmaktsgivaren i de angelägenheter som fullmakten avser och vid behov kan fullmaktshavaren använda dokumentet som legitimationshandling för att styrka sin behörighet.⁵⁰

Vid avvägningen om lagstiftningen skulle ha offentligrättslig eller privaträttslig karaktär, valde den svenska lagstiftaren huvudsakligen den senare.⁵¹ Det kan finnas flera fördelar med att ha en privaträttslig reglering, dels slipper enskilda insyn från det allmänna, dels blir upprättandet och användningen av framtidsfullmakten enklare. En grundtanke med framtidsfullmakter var att de ska vara enkla att upprätta och att de på ett smidigt sätt ska träda ikraft. På det viset hoppades lagstiftaren att framtidsfullmakten verkligen skulle komma att användas.⁵²

Det medicinska rekvisitet för framtidsfullmaktens ikraftträdande motsvarar det medicinska rekvisit som används vid förordnandet av god man eller förvaltare, vilket även varit lagstiftarens avsikt.⁵³ Framtidsfullmakten får omfatta både ekonomiska och personliga angelägenheter.⁵⁴ Ekonomiska angelägenheter omfattar bland annat förvaltning av egendom och förvaltning av fast egendom och kan ses som likvärdigt med uttrycket ”förvalta egendom” i fråga om godmanskap och förvaltarskap. Personliga angelägenheter kan ses som likvärdigt med uttrycket ”sörja för person” i fråga om godmanskap och förvaltarskap och innefattar exempelvis frågor om fullmaktsgivarens boende.⁵⁵ Framtidsfullmakten får inte omfatta angelägenheter av utpräglad personlig karaktär och inte heller vissa medicinska frågor. Som frågor av utpräglad personlig karaktär räknas till exempel upprättande av testamente och ingående av äktenskap.⁵⁶

⁴⁹ 1 § FFL.

⁵⁰ Prop. 2016/17:30 s. 32 och 52.

⁵¹ Prop. 2016/17:30 s. 23–24.

⁵² SOU 2004:112, band II del B s. 480.

⁵³ Westman, P, s. 22; 11 kap. 4 § och 7 §.

⁵⁴ 2 § FFL.

⁵⁵ Westman, P, s. 25.

⁵⁶ Prop. 2016/17:30 s. 30.

Till skillnad från vanliga fullmakter finns det särskilda formkrav vad gäller framtidsfullmakter. En framtidsfullmakt ska vara skriftligt upprättad och bevittnad. Det ska av fullmakten framgå att det är just en framtidsfullmakt, vilka angelägenheter som omfattas och vem som är fullmaktshavare.⁵⁷ Den utpekade fullmaktshavaren måste vara en fysisk person för att säkerställa att fullmaktsgivaren har kontroll över vem som kommer att representera honom vid ikraftträdandet. Om det vore möjligt att ställa ut en framtidsfullmakt till en juridisk person, skulle det kunna finnas en risk för att ställföreträdaren kommer att variera och därmed skulle fullmaktsgivarens kontroll minska.⁵⁸ Ett undantag finns dock för vissa ekonomiska frågor, då framtidsfullmakten kan vara ställd till ett kreditinstitut eller värdepappersinstitut.⁵⁹

3.2.2 Framtidsfullmaktens ikraftträdande

En vanlig fullmakt träder i kraft direkt.⁶⁰ En framtidsfullmakt å andra sidan, träder i kraft först när fullmaktsgivaren är oförmögen att ha hand om de angelägenheter som framtidsfullmakten avser.⁶¹ Det är fullmaktshavaren själv som ska bedöma om framtidsfullmakten har trätt i kraft och det krävs ingen registrering av ikraftträdandet.⁶²

I promemorian bakom lagstiftningen diskuterades en annan lösning än den som till slut presenterades i propositionen.⁶³ Utredaren menade att framtidsfullmakten skulle träda i kraft vid den tidpunkt fullmaktsgivaren var beslutsoförmögen och framtidsfullmakten hade registrerats hos ÖFM.⁶⁴ Bedömningen skulle göras av fullmaktshavaren, men ett obligatoriskt hälsointyg skulle också inhämtas om fullmaktsgivarens tillstånd. I och med att

⁵⁷ 4–5 § § FFL.

⁵⁸ Prop. 2016/17:30 s. 37.

⁵⁹ 30 § FFL.

⁶⁰ Jfr lydelsen i 10 § första stycket avtalslagen.

⁶¹ I uppsatsen kommer tidpunkten för ikraftträdandet hänvisas till som att fullmaktsgivaren är beslutsoförmögen. Begreppsparet beslutsoförmåga och beslutsförmåga är något som används både i doktrin angående framtidsfullmakter och i förarbetena till FFL, men någon exakt definition av ett sådant tillstånd saknas. Det får dock förstås som att beslutsoförmåga kopplas direkt till det tillstånd som 1 § FFL definierar och på det sättet kommer begreppsparet också att användas i den här texten.

⁶² 9 § andra stycket FFL.

⁶³ Ds 2014:16.

⁶⁴ Ds 2014:16 s. 104–105.

institutet skulle vara helt frivilligt menade utredaren att det här inte vore problematiskt ur integritetshänsyn.⁶⁵ Det skulle vara olämpligt om ikraftträdandet skedde helt formlöst och därför föreslogs även en obligatorisk registrering som skulle bli synbar för tredje man.⁶⁶

Regeringen höll inte med utredaren om att det skulle vara oproblematiskt att kräva att fullmaktshavaren begär ut ett läkarintyg. De menar att det skulle vara alldeles för svårt att förutse omfattningen av den information som fullmaktshavaren skulle kunna komma åt. Det fanns även en risk för stor och okontrollerbar spridning av sekretessbelagd information. Avgörande för ikraftträdandet är inte något medicinskt tillstånd, utan effekterna av att beslutsförmågan försvinner. Eftersom fullmaktshavaren lär vara någon med god kännedom om fullmaktsgivarens normala tillstånd, menar lagstiftaren att bedömningen av om fullmaktsgivaren är beslutsförmögen eller ej är relativt enkel och därför behövs inget läkarintyg för bedömningen.⁶⁷

I sitt remissyttrande till promemorian framförde Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet att hela förslaget avseende framtidsfullmaktens ikraftträdande verkade ogenomtänkt, både vad gällde kravet på läkarintyg och förfarandet med registreringen.⁶⁸ Regeringen bedömde att registreringsförslaget som lagts fram i promemorian skulle bli mer eller mindre meningslöst, eftersom fullmaktsgivarens beslutsförmåga inte skulle prövas. I propositionen föreslogs istället ett system där varken krav på registrering eller inhämtande av läkarintyg fanns. Resultatet blev således ett helt formlöst ikraftträdande. Prövningen av fullmaktsgivarens beslutsförmåga kan istället göras vid en domstolsprövning i tingsrätt om fullmaktshavaren begär det eller om framtidsfullmakten har villkorats på det viset.⁶⁹

⁶⁵ Ds 2014:16 s. 105–106.

⁶⁶ Ds 2014:16 s. 110.

⁶⁷ Prop. 2016/17:30 s. 44–45.

⁶⁸ *Synpunkter på Departementspromemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16) (Ju2014/3309/L2)* s. 1–2.

⁶⁹ 9 § andra stycket och 11 § FFL; Prop. 2016/17:30 s. 44.

3.2.3 Fullmaktshavarens behörighet och befogenhet

För att jämföra med avtalslagens fullmaktregler, kan omfattningen av fullmaktshavarens behörighet sägas finnas angivet i dokumentet i form av de specifika angelägenheter som framtidsfullmakten gäller för. Här skiljer sig inte framtidsfullmakter från en vanlig, skriftlig fullmakt.

Fullmaktshavaren är skyldig att iaktta fullmaktsgivarens intressen och, om möjligt, samråda med denne vid viktiga frågor vid fullgörandet av uppdraget.⁷⁰ Lojalitets- och samrådsplikten är tänkt att främst reglera det inbördes förhållandet mellan fullmaktshavaren och fullmaktsgivaren, tillämpningen ska inte påverka giltigheten av de rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar.⁷¹ Westman menar att fullmaktsgivarens *intressen* utgör fullmaktshavarens befogenhet.⁷² Om syftet från lagstiftarens sida varit att lojalitets- och samrådsplikten inte ska påverka giltigheten av de rättshandlingar som vidtas, så kan fullmaktsgivarens intressen, enligt fullmaktreglerna, endast utgöra fullmaktshavarens befogenhet i de fall som fullmakten är självständig.⁷³

När fullmaktsgivaren är beslutsförmögen och framtidsfullmakten har trätt i kraft, kan han inte själv övervaka fullmaktshavaren.⁷⁴ I praktiken blir det av den orsaken omöjligt för fullmaktsgivaren att kontrollera huruvida fullmaktshavaren agerar inom sin befogenhet eller ej. Det är därför möjligt att utse en person som ska granska fullmaktshavarens verksamhet, men även i annat fall kan fullmaktshavaren bli skyldig att lämna redovisning för sitt uppdrag till fullmaktsgivarens make, sambo, närmaste släktingar eller till ÖFM.⁷⁵

3.2.4 Skyddet för tredje man

Ett fungerande fullmaktssystem kräver att tredje man litar på fullmaktshavarens påstående om att fullmakten gäller och för att den tilliten ska finnas

⁷⁰ 15 § FFL.

⁷¹ Prop. 2016/17:30 s. 58.

⁷² Westman, P, s. 79. Westman konstaterar att fullmaktsgivarens intressen utgör fullmaktshavarens befogenhet, dock utan nämnvärd motivering.

⁷³ Jfr 11 § andra stycket avtalslagen; Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 10 § första stycket avtalslagen under rubrik 5.

⁷⁴ Prop. 2016/17:30 s. 19.

⁷⁵ 23–25 § § FFL.

krävs att tredje man ges vissa garantier.⁷⁶ Som nämnts i avsnitt 2.5 finns två typer av skydd för tredje man vid användning av fullmakter: dels ett skydd i form av att normala fullmaktsverkningar inträder för de rättshandlingar som fullmaktshavaren företar, dels ett skydd i form av att fullmaktshavaren kan hållas skadeståndsansvarig. En fullmaktshavare bär ansvaret för sin behörighet även vid framtidsfullmakter, vilket enligt lagstiftaren innebär att fullmaktshavaren kommer göra bedömningen av sin egen behörighet försiktigt.⁷⁷ Enligt min mening tycks lagstiftaren mena att risken för felbedömningar och missbruk minskar på grund av skadeståndsansvaret.

Tidigare konstaterades att självständiga fullmakter kännetecknas av att fullmaktens omfattning är synlig för tredje man. Det räcker inte att det finns ett skriftligt dokument, utan det måste röra sig om ett dokument som är riktat från fullmaktsgivaren till tredje man. Om dokumentet används för att legitimera fullmaktshavaren, kvalificeras det som en självständig fullmakt.⁷⁸ Vid framtidsfullmakter är tanken att det skriftliga dokumentet ska kunna användas av fullmaktshavaren för att legitimera sig för tredje man och således har det karaktär av att vara en självständig fullmakt.⁷⁹

Många remissinstanser betonade vikten av en registrering av framtidsfullmaktens ikraftträdande. Svenska Bankföreningen menade i sitt remissyttrande att den registrering som föreslogs i promemorian borde ges självständig betydelse för framtidsfullmaktens ikraftträdande. Resultatet hade då blivit att tredje man skulle kunna se enbart till det faktum att framtidsfullmakten var registrerad för att bedöma om rättshandlingen trätt i kraft eller ej.⁸⁰ Den här lösningen diskuterades aldrig under lagstiftningsförfarandet, vilket Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet poängterade i sitt remissyttrande. Fakultetsnämnden ansåg, precis som Svenska Bankföreningen, att det fanns skäl att utreda en sådan ordning för att undvika otydlighet vad gäller framtidsfullmaktens ikraftträdande.⁸¹

⁷⁶ Jfr prop. 2016/17:30 s. 41.

⁷⁷ 21 § FFL med hänvisning till 25 § avtalslagen; prop. 2016/17:30 s. 41.

⁷⁸ Dotevall, R och Grönfors, K, lagkommentar till 16 § avtalslagen under rubrik 2.

⁷⁹ Jfr prop. 2016/17:30 s. 52.

⁸⁰ *Yttrande över promemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16)*, under rubrik 10.2.

⁸¹ *Synpunkter på Departementspromemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16) (Ju2014/3309/L2)*, under rubrik 10.2.4.

Som tidigare nämnts, frångick regeringen utredarens linje både avseende kravet på inhämtande av läkarintyg och kravet på registrering, istället föreslogs ett formlöst ikraftträdande. När ärendet skickades på lagrådsremiss skickade Svenska Bankföreningen en framställning till Lagrådet. Svenska Bankföreningen var kritisk till att systemet med framtidsfullmakter skulle vara helt formlöst och utan krav på myndigheters inblandande, förutom i de fall ikraftträdandet skulle komma att prövas av tingsrätten.⁸²

3.2.5 Något särskilt om banker

Svenska Bankföreningen förutspådde att stora delar av framtidsfullmakter skulle komma att reglera ekonomiska angelägenheter.⁸³ Tyvärr gjordes ingen utredning om vilka angelägenheter framtidsfullmakter främst kommer användas till och det saknas statistik på hur frågan ser ut bland de offentliga ställföreträdarskapen, vilket gör det svårt att dra några paralleller från andra ställföreträdarskap. Det är därför svårt att säga huruvida Svenska Bankföreningen har rätt eller ej.

För bankers vidkommande menade Svenska Bankföreningen att bankers skyldighet att skydda kunden i enlighet med det avtal som bankerna ingått med sina privatkunder måste beaktas. Vad som framför allt framhålls som viktigt för bankerna är möjligheten att kunna kontrollera att en framtidsfullmakt är riktig.⁸⁴ Svenska Bankföreningen framförde också att bankpersonalen inte ska behöva göra en egen bedömning av fullmakthavarens behörighet varje gång, utan det är nödvändigt för rättssäkerheten att det finns ett myndighetsbeslut som både banker och personal kan lita på.⁸⁵ Lagstiftaren har i propositionen framhåvt att om tredje man blir osäker, kan han alltid kontakta fullmaktsgivaren och kontrollera huruvida framtidsfullmakten har trätt i kraft eller ej.⁸⁶

⁸² Svenska Bankföreningens framställning 2016/10/004, *Lagrådsremissen Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna*.

⁸³ Svenska Bankföreningens yrkande till Civilutskottet, *Yrkande med anledning av regeringens proposition 2016/17:30 om framtidsfullmakter – Registrering av framtidsfullmakter samt ikraftträdande av lagen*, s. 2.

⁸⁴ Svenska Bankföreningens yrkande till Civilutskottet, *Yrkande med anledning av regeringens proposition 2016/17:30 om framtidsfullmakter – Registrering av framtidsfullmakter samt ikraftträdande av lagen*, s. 2.

⁸⁵ *Yttrande över promemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16)*, s. 2–3.

⁸⁶ Prop. 2016/17:30 s. 41.

Svenska Bankföreningen varnade även för att avsaknaden av ett register kan innebära en risk för att bankerna kommer kräva att en framtidsfullmakts ikraftträdande har slagits fast av domstol.⁸⁷ Motsvarande slutsats har Peter Hambro, *Førsteamanuensis emeritus* vid juridiska fakulteten vid Oslo universitet, dragit för framtidsfullmakter i Norge. Hambro menar att tredje man i praktiken knappast vill godta fullmaktshavarens uppgifter om sin egen behörighet, det vill säga uppgifter om fullmaktsgivarens hälsotillstånd och beslutsförmåga. Hambro spår därför att *stadfesting*, den norska motsvarigheten till tingsrättens beslut om ikraftträdandet, *stadfesting*, kommer att få stor praktisk betydelse.⁸⁸

⁸⁷ Svenska Bankföreningens framställning 2016/10/004, *Lagrådsremissen Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna*.

⁸⁸ Jfr Hambro, P, s. 26 punkt 7.

4 AVSLUTNING

4.1 Resultat

De svenska reglerna om fullmakt bygger på att det finns två typer av fullmakt och en fullmakt måste kategoriseras som någon av dem. De normala fullmaktsverkningarna påverkas av vilken typ av fullmakt som används. Utredningen visar att det för tredje man finns element av osäkerhet kring fullmaktshavarens behörighet, eftersom det saknas synbara faktum kring fullmaktens ikraftträdande. Vid de fall fullmaktshavaren överträder sin behörighet på grund av att framtidsfullmakten ej trätt i kraft, står tredje man risken i form av en ogiltig rättshandling. Den här omständigheten ger visst stöd för att framtidsfullmakten skulle kunna vara en osjälvständig fullmakt.

Det finns samtidigt omständigheter som tyder på framtidsfullmakten är en självständig fullmakt. Faktumet att fullmakten är skriftlig och innehåller uppgifter om fullmaktshavarens behörighet talar för att fullmakten är självständig. Det mest avgörande är dock att dokumentet dessutom är tänkt att kunna fungera som legitimationshandling inför tredje man. I de fall som framtidsfullmakten visas upp för tredje man finns vissa synliga yttre omständigheter som härrör från fullmaktsgivaren, vilket är karaktäristiskt för den självständiga fullmakten. Tredje man kan således stödja sin rätt gentemot fullmaktsgivaren på det skriftliga dokumentet.

En yttre omständighet som inte finns tillgänglig är information om fullmaktsgivarens beslutsförmåga, vilket är det avgörande faktumet för framtidsfullmaktens ikraftträdande. I avsaknad av registrering, myndighetsbeslut och krav på uppvisande av läkarintyg, får tredje man lita på fullmaktshavarens egna uppgifter om sin behörighet. Sålunda bär tredje man risken för att fullmaktshavaren saknar erforderlig fullmakt.

I slutändan måste framtidsfullmakten karaktäriseras som antingen en självständig eller en osjälvständig fullmakt. Framtidsfullmakten har enligt min mening mer drag av en självständig fullmakt än en osjälvständig fullmakt, särskilt i och med att framtidsfullmakten är tänkt att fungera som legitimationshandling.

4.2 Analys

Den stora bristen för tredjemansskyddet finns i det faktum att fullmaktsdokumentet inte uppvisar någon komplett information om fullmaktshavarens behörighet. Med andra ord har lagstiftaren föreställt sig en självständig fullmakt, men i själva verket tagit bort en av kärnegenskaperna för just dessa fullmakter. Kanske har det missats i och med att man vid andra fullmakter inte behövt ta ställning till ett ikraftträdande av dokumentet, vid de vanliga fullmakterna har enbart en beskrivning av fullmaktshavarens uppgifter varit tillräcklig för att styrka behörigheten för tredje man. Normalt finns inget ikraftträdande att ta hänsyn till, eftersom vanliga fullmakter normalt börjar gälla direkt. Om en vanlig fullmakt endast ska gälla vid en särskild tidpunkt, exempelvis en viss tidsperiod, kan det framgå direkt av omständigheterna. I annat fall finns alltid en möjlighet för tredje man, vid vanliga fullmakter, att kontakta fullmaktsgivaren och kontrollera fullmaktshavarens behörighet. Lagstiftaren har framhållit att möjligheten att kontakta fullmaktsgivaren finns även vid framtidsfullmakter, om tredje man skulle vara osäker på ikraftträdandet. Det lagstiftaren missar i det argumentet är faktumet att tredje man riskerar att antingen inte få tag på fullmaktsgivaren eller få felaktiga uppgifter från honom, på grund av det tillstånd han eventuellt befinner sig i. Det är nästintill absurt att förvänta sig att tredje man ska förlita sig på en beslutsoförmögen persons uppgifter om sin egen beslutsoförmåga.

Skyddet som ges till tredje man vid framtidsfullmakter blir i min mening inte nämnvärt större än vid osjälvständiga fullmakter. Det primära skyddet i form av att kunna förutse i vilken omfattning fullmaktsgivaren kan bindas, har blivit något urvattnat.

Vid självständiga fullmakter är skyddet i form av bundenhet för fullmaktsgivaren starkare än vid osjälvständiga fullmakter, eftersom tredje man kan göra en mer korrekt bedömning av fullmaktens gränser och därför vara någorlunda säker på om fullmaktsgivaren kommer bli bunden av rättshandlingen eller ej. Vid framtidsfullmakter blir dock det primära skyddet något mindre än vid vanliga, självständiga fullmakter eftersom samma möjlighet inte finns. Skadeståndsansvaret kan alltså komma att aktualiseras i de fall som tredje man litar på framtidsfullmakten trots att den inte trätt ikraft.

Skadeståndsansvaret lär knappast vara tillräcklig säkerhet för banker. Då fullmaktshavaren överträder sin behörighet eller agerar utan erforderlig fullmakt riskerar banken att bryta mot kundavtalet. Skadan skulle eventuellt kunna ligga i kundförluster eller möjligtvis i form av skadeståndsanspråk riktade mot banken för ogiltiga transaktioner. Det kan enligt min mening tänkas bli svårt för banken att få ersättning för skadorna i den mån de kan hänföras till det faktum att framtidsfullmakten inte trätt i kraft, särskilt med tanke på att fullmaktshavaren är en fysisk person som i normalfallet kan sakna möjlighet att betala de skadeståndsanspråk som kan tänkas riktas mot banker.

Lagstiftaren menar att ansvaret i sig medför ett slags incitament för fullmaktshavaren att säkerställa sin behörighet, men det kan inte uteslutas att missbruk förekommer eller att enskilda personer kommer begå misstag vid bedömningen. Ansvaret som sådant är ingen fullgod garanti för att fullmaktshavaren kommer vara behörig när framtidsfullmakten visas upp.

På grund av att bankerna riskerar att bryta mot kundavtalet har bankerna ett stort intresse av att säkerställa att en fullmakt är giltig och kontrollera fullmaktshavarens behörighet. I brist på synbara uppgifter om fullmaktshavarens behörighet vid framtidsfullmakter, är det svårt att tänka sig att en bank skulle lita blint på fullmaktshavarens uppgifter om sin egen behörighet och fullmaktsgivarens tillstånd.

Om lagstiftaren istället valt ett förfarande med en registrering eller myndighetsbeslut som i sig hade varit tillräckligt för framtidsfullmaktens ikraftträdande, hade det funnits förutsättningar att göra framtidsfullmakten helt och hållet självständig till sin karaktär. Därigenom hade tilliten förmodligen blivit större. Här har det dock gjorts en intresseavvägning, där intresset av att göra framtidsfullmakten till ett privaträttsligt instrument utan insyn av myndigheter har vägt tyngre än intresset av att skydda tredje man från ogiltiga rättshandlingar.

Sett ur ett tredjemansperspektiv tycks införandet av framtidsfullmakter vara något ogenomtänkt. Lagstiftaren har dragit likhetstecken mellan en framtidsfullmakt och en vanlig, självständig fullmakt utan någon större utredning. Enligt min mening är det tämligen tydligt att lagstiftaren ämnat skapa ett instrument som ser ut på ett visst sätt, det vill säga till stora delar

privaträttslig i sin karaktär. Som konsekvens har tredje mans intressen fått ett väldigt svagt skydd. Att det här kan orsaka problem vid användandet av framtidsfullmakten, verkar dock ha undgått lagstiftaren trots att remissinstanser har uppmärksammat lagstiftaren kring problematiken sedan utredningen startade år 2004.

Det torde enligt min uppfattning finnas anledning att anta att banker kan komma att få en på intet sätt obetydlig roll vid användandet av framtidsfullmakter. Bankerna har en central roll för många ekonomiska angelägenheter, idag används banktjänster för både stora transaktioner och för mindre, vardagliga transaktioner. En fullmaktshavare kan alltså tänkas behöva använda fullmakten både för att sköta betalning av räkningar, lägga in ett autogiro för hyresbetalningar och flytta pengar mellan olika konton och fonder. Av den anledningen är det därför anmärkningsvärt att lagstiftaren inte i högre grad beaktat Svenska Bankföreningens åsikter och framför allt är det anmärkningsvärt att ingen vidare utredning gjorts.

Osäkerheten kring framtidsfullmaktens ikraftträdande kan mycket väl tänkas leda till att tredje män begär att fullmaktshavaren går till tingsrätt. Det uppstår då en risk att enskilda påtvingas insyn av myndigheter trots att just detta är vad lagstiftaren försökt undvika. En sådan prövning medför att ikraftträdandet riskerar att försenas och användandet av framtidsfullmakten blir genast mycket svårare än vad enskilda kunde förutspå vid upprättandet. Risken kan leda till att lagstiftarens mål med framtidsfullmakterna inte uppnås.

Dock bör det betonas att den frivilliga domstolsprövningen ovan inte nödvändigtvis aktualiseras i alla situationer som en framtidsfullmakt kan användas. Vid ekonomiska angelägenheter, där banker förmodligen spelar en stor roll som tredje man, lär domstolsprövningen enligt min uppfattning komma att användas mycket i praktiken. Enligt min mening kan det däremot också tänkas att många andra tredje män inte kommer ifrågasätta fullmaktshavarens behörighet, till exempel hyresvärdar för äldreboenden eller föreningar som fullmaktsgivaren är medlem i.

Problemet ligger i att lagstiftaren försökt instifta en ny typ av fullmakt som ska fungera precis som en självständig fullmakt i det hänseendet att tredje

man enkelt ska kunna lita på fullmaktsdokumentet, samtidigt som lagstiftaren har missat att konstruera en fullmakt med samma egenskaper som en självständig fullmakt. Därigenom har lagstiftaren inte tagit itu med den problematik som det innebär att låta en fullmakt träda ikraft i framtiden istället för att, som i normalfallet, låta en fullmakt vara gällande direkt. Vid vanliga fullmakter finns tillräcklig information om behörighet enbart i det skriftliga dokumentet, men i fallet med framtidsfullmakter finns även osynlig information om behörigheten i form av fullmaktsgivarens beslutsförmåga. För att framtidsfullmakter ska få en verklig karaktär av en självständig fullmakt, vilket verkar ha varit lagstiftarens avsikt, bör det finnas något yttre faktum som tredje man kan lita på. Som lagstiftningen ser ut nu, riskerar ett domstolsbeslut blir ett sådant yttre faktum.

4.3 Slutsats

Bristen på uppgifter kring ikraftträdandet i fullmaktsdokumentet kan leda, och verkar i viss mån redan ha lett till, att tredje män tappar tillit till framtidsfullmakten. Det går redan idag att se hur banker försöker gardera upp skyddet genom egna rutiner för skötseln av framtidsfullmakter, vilket kan resultera i ett system som inte är enhetligt eller enkelt för enskilda att överblicka. Samtidigt är det förståeligt att banker, som torde uppträda som tredje man vid användandet av många framtidsfullmakter, försöker skapa ett så tillförlitligt system som möjligt.

Det finns anledning att vänta sig att framtidsfullmakter kommer behöva prövas av domstol för att kunna godtas av vissa tredje män. Det här skulle kunna få som konsekvens att det dröjer innan framtidsfullmakten träder i kraft samtidigt som en myndighet kommer få insyn i enskildas angelägenheter på ett sätt som lagstiftaren ville att den enskilde skulle ha möjlighet att undvika. Det är dock svårt att uttala sig om omfattningen av dessa domstolsprövningar, det är långt ifrån säkert att samtliga tredje män kommer kräva ett beslut från domstol. Många tredje män kan välja att istället lita på fullmaktshavarens egna uppgifter om ikraftträdandet och därmed skapas inga problem i praktiken.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

SOU 2004:112 *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna.*

Ds 2014:16 *Framtidsfullmakter.*

Prop. 2016/17:30 *Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna.*

Europarådets ministerkommitté

Ministerkommitténs rekommendation antagen den 23 februari 1999, *Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults.*

Ministerkommitténs minnesanteckning, *Explanatory memorandum, Recommendation (1999)4 on principles concerning the legal protection of incapable adults.*

Rättsfall

NJA 2015 s. 851.

Otryckta källor

Remissyttranden

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, *Synpunkter på Departementspromemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16) (Ju2014/3309/L2)*, 2014-10-08 referens JURFAK 2014/31.

Svenska Bankföreningen, *Yttrande över promemorian Framtidsfullmakter (Ds 2014:16)*, 2014-09-29 referens 2014/78.

Övrigt material

Svenska Bankföreningens framställning till Lagrådet, *Lagrådsremissen Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna*, 2016-10-07 referens 2016/10/004.

Svenska Bankföreningens yrkande till Civilutskottet, *Yrkande med anledning av regeringens proposition 2016/17:30 om framtidsfullmakter – Registrering av framtidsfullmakter samt ikraftträdande av lagen*, 2017-03-21.

Elektroniska källor

Nordea, ”Framtidsfullmakter – planera för din framtid”,
<<https://www.nordea.se/privat/liv/familj/framtidsfullmakt.html>>, besökt 2020-05-21.

Litteratur

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars och Lindell-Frantz, Eva, *Avtalsrätt 1*, upplaga 14:1, Lund: Juristförlaget, 2016 (*cit. Adlercreutz, A, Gorton, L och Lindell-Frantz, E*).

Dotevall, Rolf, *Fullmakt och immateriella tjänster*, upplaga 1, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2013 (*cit. Dotevall, R*).

Dotevall, Rolf och Grönfors, Kurt, *Avtalslagen*, version 5A 2018-09-07, Norstedts Juridik (JUNO) (*cit. Dotevall, R och Grönfors, K*).

Dotevall, Rolf och Tiberg, Hugo, *Mellanmansrätt*, upplaga 9:7, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2002 (*cit. Dotevall, R och Tiberg, H*).

Hambro, Peter, ’Fremtidsfullmakter’, *Nytt i privatretten*, 2013 nr. 3, s. 25–27 (*cit. Hambro, P*).

Kleineman, Jan: ’Rättsdogmatisk metod’, i: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 1:6, Lund: Studentlitteratur, 2017 (*cit. Kleineman, J*).

Westman, Per, *Framtidsfullmakter*, upplaga 1:1, Stockholm: Norstedts juridik, 2019 (*cit. Westman, P*).